

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکدهٔ ادبیات و علوم انسانی

بخش زبان و ادبیات فارسی

پایان نامهٔ تحصیلی برای دریافت درجهٔ کارشناسی ارشد رشتهٔ زبان و ادبیات فارسی

بررسی ژرفساخت اساطیری تشبیهات و استعارات دیوان حافظ

استاد راهنما:

دکتر یحیی طالبیان

استاد مشاور:

دکتر محمدرضا صرفی

مؤلف:

زهرا جعفری

شهریور ماه ۱۳۹۱

این پایان نامه به عنوان یکی از شرایط درجه کارشناسی ارشد به

بخش زبان و ادبیات فارسی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

تسلیم شده است و هیچگونه مدرکی به عنوان فراغت از تحصیل دوره مزبور شناخته نمیشود.

دانشجو: زهرا جعفری

استاد راهنما: دکتر یحیی طالبیان

استاد مشاور: دکتر محمدرضا صرفی

داور ۱: دکتر هوشنگ محمدی افشار

داور ۲: دکتر نجمه حسینی سروری

معاونت پژوهشی و تحصیلات تکمیلی دانشکده: دکتر محمدرضا صرفی

حق چاپ، محفوظ و مخصوص به دانشگاه شهید باهنر کرمان است.

تقدیم به:

پدرم

که تا آخرین لحظهٔ بودنش به برکت گرمی و روشنی وجودش ندانستم که زندگی را زمستانهای سرد و شبهای دیگور است.

همسرم

که همراه و همدل تمام لحظه‌هایم است.

برادرم

شاهزاده کوچولویی که گل سرخ سیارهٔ زندگییم محافظی جز او ندارد.

تشکر و قدردانی:

بهترین سپاس، مخصوص خداوندی است که انسان را به قوه اندیشه و تفکر، اشرف مخلوقات قرار داد و با فرستادن رسولان و به نعمت هدایت، به او تاج افتخار بخشید.

ابتدا سپاس ویژه من، نثار استاد عزیز و بزرگوارم، جناب آقای دکتر طالبیان که مرا از دانش و بینش خود، بهره‌مند ساختند و محبت بیدریغ و علم وسیعشان، چراغ امید را در دلم، همواره روشن ساخت و مرا بر طلب علم، تشویق نمود. همچنین از استاد مشاورم، جناب آقای دکتر صرفی به خاطر تمام آموخته‌های علمی و اخلاقی که از ایشان فرا گرفتم، قدردانی ویژه دارم.

سپاس از استادان محترم، جناب آقای دکتر محمدی افشار و سرکار خانم دکتر حسینی که زحمت داوری این پایان نامه را متقبل شدند و نیز از سرکار خانم احمدی به خاطر زحمات بی - دریغشان برای همه دانشجویان، کمال تشکر را دارم.

در آخر از خانواده عزیزم و تمامی دوستان و بزرگوارانی که در این مسیر مرا یاری کردند، تقدیر و تشکر میکنم؛ چرا که برای هر رسیدنی مسیری است و پیمودن هر مسیر را هزاران دریچه ناامیدی و صدها بن بست است که جز با همدلی و همدردی دوستان، امکان پیمودن آنها به آسانی میسر نیست.

چکیده

- اساطیر، عامل پیوند گذشته، حال و آینده به یکدیگر و شریانه‌های جاری مشترک، میان اقوام و ملل هستند. روایاتی که از دریافته‌ها، تأملات و احساسات عمیق درونی و بیرونی، پرده بر میدارند و گذر زمان از بار معنایی آنها نمیکاهد. بر خلاف آنچه که برخی میپندارند، اسطوره هرگز نمی‌میرد؛ چرا که ذهن بشر، اسطوره‌ساز و حافظ آنها است. ناخودآگاه جمعی بشر، از مهم‌ترین عوامل حفظ این باورها و اطلاعات پیش از تاریخ و منعکسکننده آنها در عصر حاضر، به ویژه در رؤیا و هنر است.

در این پژوهش به بررسی اسطوره‌هایی پرداخته شده‌است که حاصل تأثیر و نقش ناخودآگاه جمعی در شعر خواجه شمسالدین محمد، حافظ شیرازی، است؛ چرا که این بخش از ذهن، در حالت جوشش عاطفه و احساس، در هنر و به صورت پنهان و در لفافه، بیشتر، تجلی می‌یابد.

با بررسی و یافتن اسطوره پنهان در پس تشبیهات و استعارات که از جمله عوامل دیرینه و کهن پیوند دو رکن تشبیه و استعاره و جواز کاربرد آن دو در کنار یکدیگر و ادعای همانندی یا این همانی آنها است، میتوان معنا و مقصود شاعر و ناخودآگاهی او را بهتر دریافت.

واژگان کلیدی: اسطوره، حافظ، ناخودآگاه جمعی، تشبیه، استعاره

فهرست مطالب

عنوان صفحه

۱-۹ فصل اوّل: مقدمه
۲ ۱-۱- مقدمه
۴ ۲-۱- بیان مسئله
۵ ۳-۱- هدفهای تحقیق
۵ ۴-۱- ضرورت انجام تحقیق
۶ ۵-۱- استفاده‌کنندگان از نتایج تحقیق
۶ ۶-۱- سؤالهای تحقیق
۶ ۷-۱- تعریف مفاهیم مطرح‌شده در سؤالهای تحقیق
۷ ۸-۱- پیشینه نظری و تجربی تحقیق
۸ ۹-۱- روش اجرای تحقیق
۹ ۱۰-۱- منابع و ابزارهای تحقیق
۱۰-۵۶ فصل دوّم: کلیات
۱۱ ۱-۲- اسطوره چیست
۱۵ ۲-۲- انواع اساطیر
۱۵ ۱-۲-۲- انواع اساطیر از دیدگاه سالوستیوس
۱۶ ۲-۲-۲- انواع اساطیر از دیدگاه دومزیل
۱۶ ۳-۲-۲- انواع اساطیر از دیدگاه هوک

۱۶	اسطوره آیینی ۱-۳-۲-۲
۱۷	اسطوره بنیاد ۲-۳-۲-۲
۱۷	اسطوره کیش ۳-۳-۲-۲
۱۷	اسطوره شخصیت ۴-۳-۲-۲
۱۷	اسطوره جهان پس از مرگ ۵-۳-۲-۲
۱۸	انواع اساطیر از دیدگاه اسماعیلپور ۴-۲-۲
۱۸	اساطیر ریشه و بن ۱-۴-۲-۲
۱۹	اساطیر رستاخیزی ۲-۴-۲-۲
۱۹	اساطیر نجاتبخشی ۳-۴-۲-۲
۱۹	اساطیر ایزدان و باشندگان متعال ۴-۴-۲-۲
۲۰	اساطیر پیامبران و قدیسان ۵-۴-۲-۲
۲۰	اساطیر کاهنان و شهریاران ۶-۴-۲-۲
۲۰	اساطیر باز زایی و نو شدگی ۷-۴-۲-۲
۲۱	اساطیر بخت و تقدیر ۸-۴-۲-۲
۲۱	اساطیر یاد و فراموشی ۹-۴-۲-۲
۲۱	اساطیر پهلوانان ۱۰-۴-۲-۲
۲۱	اساطیر جانوران و گیاهان ۱۱-۴-۲-۲
۲۲	اساطیر عصر نوین ۱۲-۴-۲-۲
۲۲	تاریخچه اسطورهشناسی ۳-۲

۲۷ ۴-۲- مکاتب و دیدگاههای اسطورهشناسی
۲۷ ۱-۴-۲- مکتب اوهمروس
۲۸ ۲-۴-۲- مکتب تمثیلی-نمادگرا
۲۹ ۳-۴-۲- مکتب تطبیقی
۳۱ ۴-۴-۲- دیدگاه کارکردگرایی
۳۲ ۵-۴-۲- دیدگاه ساختارگرایی
۳۵ ۶-۴-۲- دیدگاه پدیدارشناختی
۳۶ ۷-۴-۲- دیدگاه فلسفی
۳۷ ۸-۴-۲- دیدگاه روانکاوی
۳۸ ۵-۲- ژرفساخت و روساخت اساطیری
۴۲ ۶-۲- چگونگی و اشکال بازتاب اساطیر در ادبیات
۵۴ ۷-۲- اسطورههای پنهان در دیوان حافظ
۵۷-۸۱ فصل سوّم: نبوغ در ذهن و بیان حافظ
۵۸ ۱-۳- حافظ، سخنگوی ناخودآگاه اقوام
۶۵ ۲-۳- ساخت و صورت غزل حافظ
۷۳ ۳-۳- هرمنوتیک (تأویل متن)
۷۴ ۱-۳-۳- پیشینه تأویل در ادب فارسی
۷۵ ۲-۳-۳- شعر حافظ و تأویل
۸۲-۳۳۳ فصل چهارم: بررسی ژرفساخت اساطیری تشبیهات و استعارات دیوان

- ۸۴ ۱-۴- سرو، صنوبر و... در تصویر آفرینی از معشوق در قالب استعاره و تشبیه.....
- ۸۵ ۱-۱-۴- نمونه‌های تشبیه معشوق به درختان همیشه سبز.....
- ۸۸ ۲-۱-۴- نمونه‌های استعاره درختان همیشه سبز از یار.....
- ۹۳ ۳-۱-۴- سرو، صنوبر و شمشاد در لغت.....
- ۹۳ ۱-۳-۱-۴- سرو.....
- ۹۳ ۲-۳-۱-۴- صنوبر.....
- ۹۳ ۳-۳-۱-۴- شمشاد.....
- ۹۴ ۴-۱-۴- اساطیر و درختان.....
- ۹۵ ۱-۴-۱-۴- اسطوره‌های آفرینش جهان.....
- ۹۵ ۱-۱-۴-۱-۴- اسطوره آفرینش در آیین زرتشتی.....
- ۹۶ ۲-۱-۴-۱-۴- اسطوره آفرینش در قوم آزنک.....
- ۹۷ ۳-۱-۴-۱-۴- اسطوره آفرینش در اسکاندیناوی.....
- ۹۷ ۴-۱-۴-۱-۴- اسطوره آفرینش جهان در چین.....
- ۱۰۰ ۲-۴-۱-۴- اساطیر آفرینش انسان و بنمایه گیاهی آن.....
- ۱۰۰ ۱-۲-۴-۱-۴- اسطوره آفرینش انسان در آیین زرتشتی.....
- ۱۰۱ ۲-۲-۴-۱-۴- اسطوره آفرینش انسان در قوم ناواجو.....
- ۱۰۲ ۳-۲-۴-۱-۴- اسطوره آفرینش انسان در اسکاندیناوی.....
- ۱۰۲ ۴-۲-۴-۱-۴- اسطوره آفرینش انسان در قوم مایا.....
- ۱۰۴ ۵-۲-۴-۱-۴- اساطیر آفرینش گیاهی انسان در بین سایر ملل.....

- ۱۰۵ ۱-۴-۲-۶- حضرت آدم و درخت خرما.
- ۱۰۶ ۱-۴-۵- تناسخ و تبدیل شدن به درخت.
- ۱۰۶ ۱-۴-۱-۵- اساطیر و روایات تناسخ و تبدیل انسان و پریان به درخت.
- ۱۰۸ ۱-۴-۱-۵-۱- زرتشت و هوم.
- ۱۰۹ ۱-۴-۱-۵-۲- دافنه و تبدیل شدن او به درخت غار.
- ۱۱۰ ۱-۴-۱-۵-۳- بوسیس و فیلمون.
- ۱۱۱ ۱-۴-۱-۵-۴- سمورتا و درخت مُر.
- ۱۱۳ ۱-۴-۱-۵-۵- افسانه کاجزار اونایی.
- ۱۱۴ ۱-۴-۱-۵-۶- افسانه دریوپه.
- ۱۱۵ ۱-۴-۱-۵-۷- پهلوان و درخت کاج.
- ۱۱۵ ۱-۴-۱-۵-۸- سیرینکس و نی.
- ۱۱۶ ۱-۴-۱-۵-۲- الگوی شکلگیری و مشابهتهای اساطیر و افسانههای تناسخ
- ۱۲۰ ۱-۴-۱-۶- درخت زندگی و دانش.
- ۱۲۱ ۱-۴-۱-۶-۱- درخت زندگی جاودانه.
- ۱۲۲ ۱-۴-۱-۶-۱- گیاه جوانی ابدی و گیلگمش.
- ۱۲۳ ۱-۴-۱-۶-۲- کالپا، درخت جوانی.
- ۱۲۳ ۱-۴-۱-۶-۳- سیبهای زرین هسپریدها.
- ۱۲۳ ۱-۴-۱-۶-۴- سیبهای طلایی ایدون.
- ۱۲۴ ۱-۴-۱-۶-۵- درخت جاودانگی در اساطیر سلتی.

- ۱۲۴ ۱-۶-۱-۶-۱-۴- درخت هوم سفید و اکسیر جاودانگی.....
- ۱۲۶ ۱-۶-۱-۶-۲-۶-۱-۴- ثریت، نخستین پزشک.....
- ۱۲۷ ۱-۶-۱-۶-۷-۱-۴- درخت زندگی در آیین مانی.....
- ۱۲۸ ۱-۶-۱-۶-۲-۶-۱-۴- درخت دانش.....
- ۱۲۹ ۱-۶-۱-۶-۱-۲-۱-۴- درخت دانستن نیک و بد در تورات.....
- ۱۳۱ ۱-۶-۱-۶-۲-۲-۲-۶-۱-۴- درخت ممنوعه در قرآن.....
- ۱۳۲ ۱-۶-۱-۶-۳-۲-۶-۱-۴- درخت فندق و میوه‌های حکمتبخش.....
- ۱۳۳ ۱-۶-۱-۶-۴-۲-۶-۱-۴- درخت ایگدرازیل.....
- ۱۳۵ ۱-۶-۱-۶-۵-۲-۶-۱-۴- درخت معرفت در آیین مانوی.....
- ۱۳۶ ۱-۶-۱-۶-۷-۱-۴- ارتباط و پیوند، میان درختان و خدایان.....
- ۱۳۷ ۱-۶-۱-۶-۱-۷-۱-۴- اساطیر گیاهی و پیوند آنها با خدایان.....
- ۱۳۷ ۱-۶-۱-۶-۱-۱-۷-۱-۴- رویدن درخت از خون سیاوش.....
- ۱۴۱ ۱-۶-۱-۶-۲-۱-۷-۱-۴- آتیس، خدای نباتات.....
- ۱۴۲ ۱-۶-۱-۶-۳-۱-۷-۱-۴- هی-تاو، ایزد گیاهی.....
- ۱۴۳ ۱-۶-۱-۶-۴-۱-۷-۱-۴- میوه درخت کاج، سمبول قلب دیونیزوس.....
- ۱۴۴ ۱-۶-۱-۶-۵-۱-۷-۱-۴- تجسم دیانا، الهه بیشهزار، در هیئت درخت.....
- ۱۴۵ ۱-۶-۱-۶-۲-۷-۱-۴- ایزدان باروری در کنش سوّم جامعه بر اساس طبقه‌بندی دومزیل...
- ۱۴۶ ۱-۶-۱-۶-۱-۲-۷-۱-۴- آناهیتا.....
- ۱۴۹ ۱-۶-۱-۶-۲-۲-۷-۱-۴- اینانا (ایشتر)، خدایانوی مادر و باروری.....

- ۱۵۲ ۱-۴-۷-۲-۳- درختان و ارتباط دیگر خدایان با آنها.....
- ۱۵۲ ۱-۴-۷-۳- وجوه شباهت در اساطیر ایزدان گیاهی.....
- ۱۵۴ ۱-۴-۷-۴- حاصل سخن.....
- ۱۶۷ ۲-۴-۲- نرگس، بنفشه و گل سرخ در شعر حافظ.....
- ۱۶۷ ۲-۴-۱- نرگس در شعر حافظ.....
- ۱۷۲ ۲-۴-۱-۱- نرگس، آفریده زئوس.....
- ۱۷۳ ۲-۴-۱-۲- اسطوره نارسیس.....
- ۱۷۳ ۲-۴-۱-۳- واکاوی اسطوره‌های آفرینش و پیدایش نرگس.....
- ۱۷۵ ۲-۴-۲- بنفشه در ادب فارسی.....
- ۱۷۸ ۲-۴-۳- بنفشه در شعر حافظ.....
- ۱۸۰ ۲-۴-۴- تصویر معشوق در پس تصویر آفرینیهای نرگس و بنفشه.....
- ۱۸۱ ۲-۴-۵- گلها در اساطیر.....
- ۱۸۱ ۲-۴-۵-۱- اسطوره آدونیس.....
- ۱۸۳ ۲-۴-۵-۱- تحلیل اسطوره آدونیس.....
- ۱۸۵ ۲-۴-۵-۲- آتیس، خدای نباتات.....
- ۱۸۶ ۲-۴-۶- واکاوی تشبیهات و استعارات مبتنی بر گل نرگس و بنفشه.....
- ۱۹۰ ۲-۴-۷- تشبیه روی معشوق به گل.....
- ۱۹۳ ۲-۴-۷-۱- نمادگرایی گل سرخ.....
- ۲۰۱ ۲-۴-۸- حاصل سخن.....

- ۲۰۲ ۳-۴- تشبیه فنا به بحر و سیل و تشبیه بلا به سیل و طوفان.....
- ۲۰۶ ۱-۳-۴- اسطوره‌های طوفان بزرگ.....
- ۲۰۶ ۱-۱-۳-۴- طوفان نوح در قرآن.....
- ۲۰۸ ۲-۱-۳-۴- طوفان بزرگ در تورات.....
- ۲۱۲ ۳-۱-۳-۴- سیل عظیم بابل.....
- ۲۱۸ ۴-۱-۳-۴- سیل بزرگ در اسطوره‌های یونان.....
- ۲۲۱ ۵-۱-۳-۴- سیل بزرگ در اسطوره‌های تیاخوانا کو.....
- ۲۲۲ ۶-۱-۳-۴- سیل بزرگ در اساطیر قوم آزتک.....
- ۲۲۳ ۲-۳-۴- حاصل سخن.....
- ۲۲۵ ۴-۴- تشبیه عرش به کاخ.....
- ۲۲۸ ۱-۴-۴- جایگاه و محل سکونت خدایان در اساطیر.....
- ۲۲۸ ۱-۱-۴-۴- برج بابل، جایگاه مردوک.....
- ۲۳۷ ۲-۱-۴-۴- کوه مرو.....
- ۲۳۸ ۳-۱-۴-۴- کوه المپ.....
- ۲۳۹ ۴-۱-۴-۴- کوه البرز.....
- ۲۴۰ ۲-۴-۴- حاصل سخن.....
- ۲۴۲ ۵-۴- تشبیه زرخدان به سیب.....
- ۲۴۳ ۱-۵-۴- سیب در اساطیر.....
- ۲۴۴ ۱-۱-۵-۴- میوه ممنوعه در تورات.....

- ۲۴۵ ۲-۱-۵-۴- میوه ممنوعه در قرآن.....
- ۲۴۶ ۳-۱-۵-۴- سیبهای زرین هسپریدها.....
- ۲۴۷ ۴-۱-۵-۴- سیبهای طلایی ایدون.....
- ۲۵۰ ۲-۵-۴- حاصل سخن.....
- ۲۵۲ ۶-۴- تشبیه غیرت به باد.....
- ۲۵۳ ۱-۶-۴- عشق و محبت.....
- ۲۵۵ ۲-۶-۴- غیرت.....
- ۲۵۷ ۳-۶-۴- باد و مرگ در اساطیر.....
- ۲۵۷ ۱-۳-۶-۴- باد در اساطیر و باورهای کهن ایرانی.....
- ۲۶۶ ۴-۶-۴- حاصل سخن.....
- ۲۶۹ ۷-۴- تجسم زنانه اندیشه و سخن.....
- ۲۷۰ ۱-۷-۴- ایزد اندیشه در اساطیر.....
- ۲۷۱ ۱-۱-۷-۴- چیستا، ایزد بانوی دانش و فرزاندگی در باورهای زرتشتی.....
- ۲۷۲ ۲-۱-۷-۴- ایزد حکمت در تورات.....
- ۲۷۳ ۳-۱-۷-۴- ایزدبانو واچ.....
- ۲۷۴ ۲-۷-۴- حاصل سخن.....
- ۲۷۵ ۸-۴- تشبیه زلف به عمر دراز یا یکسانی آن دو.....
- ۲۷۷ ۱-۸-۴- مو در اساطیر.....
- ۲۷۸ ۱-۱-۸-۴- مو و گیاهان.....

- ۲۷۹ ۲-۱-۸-۴- قدرت مو در روایتی یونانی.
- ۲۷۹ ۳-۱-۸-۴- شمشون و موهایش.
- ۲۸۱ ۴-۱-۸-۴- شاه نيسوس و موهایش.
- ۲۸۲ ۵-۱-۸-۴- مو، منبع قدرت، باوری جهانی.
- ۲۸۳ ۶-۱-۸-۴- مو و قدرت آفرینندگی.
- ۲۸۵ ۷-۱-۸-۴- چیدن مو در سوگواریهای ایرانی.
- ۲۸۷ ۸-۱-۸-۴- ایزیس و بریدن گیسوان.
- ۲۸۸ ۹-۱-۸-۴- چیدن مو و رهایی از تعلقات زندگی.
- ۲۸۹ ۲-۸-۴- حاصل سخن.
- ۲۹۰ ۹-۴- تشبیه نفس و لب معشوق به دم عیسی و آب حیات.
- ۲۹۳ ۱-۹-۴- آب حیات در عقاید اسلامی.
- ۲۹۴ ۲-۹-۴- آب در اساطیر.
- ۲۹۵ ۱-۲-۹-۴- منشأ آفرینش.
- ۲۹۵ ۱-۱-۲-۹-۴- آب، منشأ آفرینش در اسطورههای بابلی.
- ۲۹۵ ۲-۱-۲-۹-۴- آب، منشأ هستی در اسطورههای مصری.
- ۲۹۶ ۳-۱-۲-۹-۴- آب و آفرینش در تورات.
- ۲۹۷ ۲-۲-۹-۴- آب حیات و جاودانگی.
- ۲۹۷ ۱-۲-۲-۹-۴- آدایا و آب حیات.
- ۲۹۹ ۲-۲-۲-۹-۴- آب حیات، هدیه زئوس به انسان.

- ۳۰۰ چشمه تندرستی. ۳-۲-۲-۹-۴
- ۳۰۰ آب حیات و ایزد و نارایانل. ۴-۲-۲-۹-۴
- ۳۰۱ دم حیاتبخش. ۳-۹-۴
- ۳۰۱ دم جبرئیل و تولد عیسی. ۱-۳-۹-۴
- ۳۰۲ دم حیاتبخش عیسی. ۲-۳-۹-۴
- ۳۰۳ نفخه الهی. ۳-۳-۹-۴
- ۳۰۴ دم حیات الهی در تورات. ۴-۳-۹-۴
- ۳۰۴ دم جانبخش الهه مادر. ۵-۳-۹-۴
- ۳۰۵ دم حیات در اساطیر پولینزیایی. ۶-۳-۹-۴
- ۳۰۵ نفس زندگی در اساطیر قوم یوروبا. ۷-۳-۹-۴
- ۳۰۵ ایزیس و دم زندگبخش. ۸-۳-۹-۴
- ۳۰۶ حاصل سخن. ۴-۹-۴
- ۳۰۹ تشبیه زلف به مار. ۱۰-۴
- ۳۱۰ مار در اساطیر. ۱-۱۰-۴
- ۳۱۰ جاودانگی مار. ۱-۱-۱۰-۴
- ۳۱۰ جاودانگی مار در اساطیر بینالنهرین. ۱-۱-۱-۱۰-۴
- ۳۱۴ جاودانگی مار در اساطیر یونان. ۲-۱-۱-۱۰-۴
- ۳۱۵ ماران جاودانه در باور هندوها. ۳-۱-۱-۱۰-۴
- ۳۱۵ ایزدان و تجسم مار گونه. ۲-۱-۱۰-۴

۳۱۵۱۰-۱-۲-۱-مردوڪ
۳۱۶۱۰-۱-۲-۲-آمون
۳۱۶۱۰-۱-۲-۳-آتوم و اوزيريس
۳۱۷۱۰-۱-۲-۴-رع
۳۱۷۱۰-۱-۲-۵-خدایان جویبار در چین
۳۱۸۱۰-۱-۲-۶-ایزدبانو دیر
۳۱۸۱۰-۱-۲-۷-ایزدبانو بوتو
۳۱۹۱۰-۱-۲-۸-مرتسگر
۳۲۰۱۰-۱-۲-۹-ایزیس و مار
۳۲۲۱۰-۱-۲-۱۰-الهه آتنا
۳۲۲۱۰-۱-۳-مار و شفابخشی
۳۲۳۱۰-۱-۳-۱-اسکولاپیوس، خدای شفادهنده یونان
۳۲۵۱۰-۱-۳-۲-سیرونا و دامونلا
۳۲۵۱۰-۱-۳-۳-مار برنجین
۳۲۶۱۰-۱-۳-۴-رودرا، خدای طبابت در هند
۳۳۰۱۰-۱-۴-مار، محافظ و نگهبان
۳۳۰۱۰-۲-حاصل سخن
۳۳۳-۳۳۵ فصل پنجم: نتیجه گیری
۳۳۶ فهرست منابع و مأخذ

۳۳۶ کتابها

۳۴۱ مقالات

فصل اوّل

مقدّمه